



# KOPPARGRUNDET JA "MED FLERA PLATSER"

## LUODON VUODEN 1722 HAAKSIRIKKOJEN ESINELÖYDÖT 2000-LUVUN UUDEN TUTKIMUKSEN VALOSSA

**Abstract: Koppargrundet and "med mera platser" – Reconsidering objects of Larsmo wreck areas dating to 1722**

The subject of the article is the findings of two different shipwreck areas, Köbergsgrunden and Koppargrundet, in Luoto (Larsmo) dating to the 1722. The first research reports on this topic date back to the 1870s, but until the beginning of the 2000s these losses have been mixed with each other, which has caused problems in the interpretation and biographies of the objects. Based on written sources from the 1720s, one of the ships was on the way from Stockholm to Kokkola with cargo of merchandise, and the other was transporting building materials, money and passengers with their personal needs from Stockholm to Tornio. Through the means of object research and critical review of research literature, I will show why the information about the finds of objects connected to these shipwreck areas is contradictory. I explain the objects' contexts, timing and biography after they were found, and show that the groups of objects I have chosen for closer examination, especially coins, have chronological significance that supports written sources. The object groups studied are coins, silverware, ceramics and drinking glasses, as well as building materials. The study of these artifacts creates a perspective to the incompletely known material culture after Great Wrath 1713–1721, period of Russian occupation of Finland.

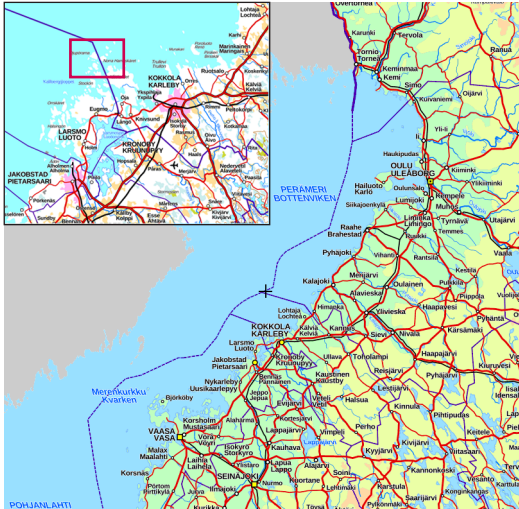
Asiasanat: meriarkeologia, haaksirikot, esinetutkimus, Perämeri, isoviha

Keywords: maritime archaeology, shiplosses, object studies, Gulf of Bothnia, Great Wrath

### ALUKSI

Tarkastelen artikkelissani vuonna 1722 Luodossa tapahtuneiden kahden eri haaksirikon<sup>1</sup> arkeologisia aineistoja esinetutkimuksen näkökulmasta. Kuten käy ilmi, Luodon haaksirikkojen tutkimushistoria piti 2010-luvulle saakka näitä tapahtumia kahden sijaan yhtenä. Kuitenkin yhden

haverin osatekijöiden sijasta kaikkea on kaksi: laivureita, aluksia, lasteja, määränpäitä, haaksirikkoja, tutkimusalueita, löytökonteksteja ja -esineistöjä. Useimpien näiden osalta on vallinnut keskenään jokin sekaannus. Nykyään Luodon haaksirikkojen esineitä sisältäviä museokokoelmia on niitäkin useampia, joista tärkeimpinä mainittakoon Pietarsaaren kaupunginmuseon



Kuva 1. Perämeren yleiskartta ja tarkemmin Kokkolan seutu. Punainen laatikko ilmaisee Luodon ulkosaariston ja haaksirikkopaikkojen sijainnin. Karttapohja: © Maanmittauslaitos.

ja K.H. Renlundin museon sekä Kansallismuseon kokoelmat. Myös osassa näistä museokokoelmista on ristiriitaisuuksia ja päällekkäisyyksiä, koska jopa mahdollisesti samojen esineiden osat ovat eri kokoelmissa voineet saada toisistaan poikkeavat löytötiedot. Tämä johtuu kahden haaksirikon

ongelmasta, jota varhaisempi tutkimushistoria ei ole tunnistanut. Tulen osoittamaan, että tästä huolimatta Luodon haaksirikkojen esinelöytöjä on mahdollista luokitella kahden eri kontekstin näkökulmista, jolloin niiden historiallinen merkitys ja todistusarvo kasvaa. Eri esinetyyppien ajoittamisella on tutkimuksessa keskeinen merkitys, koska se liittyy ne vuoden 1722 tapahtumiin ja 1720-luvun lähteisiin. Artikkelin perustuu pro gradu -työhöni<sup>2</sup> vuodelta 2023.

## JOHDANTO

Talvella 1778–1779 Museovirasto sai lähetysten, joka sisälsi parisenkymmentä syöpynyttä kolikkoa, kaksi liitupiippua ja kaksi kullatun pikarin katkelmaa.<sup>3</sup> Lähettäjä oli Pietarsaaren museonjohtaja, kansakoulunopettaja Pekka Toivanen. Toivanen ilmoitti, että kyseessä oli haaksirikkolöytö, jonka olivat edellisenä kesänä Luodossa (kuvat 1 ja 2) tehneet pikkulapset leikkiesään kivikkoisella ulkosaarella, Köbergsgrundenilla.<sup>4</sup>



Kuva 2. Ote Gustaf Klintin merikartasta *Norra Qvarnen med närliggande del af Finska Skären*. Tukholma 1832.

Kuva 3. Kenttätöitä Köbergsgrundenissa 1979. Kuva: Pietarsaaren museo.



Rahakammion tutkija Pekka Sarvas piti löytöä kiinnostavana. Löytöpaikalle päätettiin järjestää keväällä 1979 koesukelluksia ja Sarvas matkusti paikalle itsekin. Kokeemus oli väkevä, Sarvas muisti vielä vuosikymmeniä myöhemmin mainita, miten ruisleipä ja puolikas lenkkimakkaraa pitivät voimat ja mielialan korkealla koko tuulisen päivän keväisessä Perämeren ulkosaaristossa.<sup>5</sup> Koesukellukset tuottivat lisää löytöjä ja niiden lisäksi Sarvas kuuli perimätiedosta, joka kertoi Köbergsgrundeniin haaksirikkoutuneesta kirkonmiehestä – ja että rahalöydöissä oli kyse papin matkakassasta, ”koska tuohon aikaan vain papeilla oli paljon rahaa”.<sup>6</sup>

Pietarsaaren museo organisoii seuraneina vuosina 1990-luvulle saakka sekä itsenäisesti että yhdessä Museoviraston kanssa useita tutkimuksia Köbergsgrundenilla (kuva 3). Haaksirikkoutuneesta aluksesta ei alun perin vedenalaiselta karilta löytynyt jälkeäkään, mutta uusia esinelöytöjä kertyi vesirajan molemmin puolin huomattava määrä.<sup>7</sup> Osaksi tutkimusta ilmaantui 1980-luvulla rinnakkaiskohde, Köbergsgrundenista 3,5 kilometrin päässä sijaitseva toinen louhikkosaari, täysin asumaton Koppargrundet, mistä Pietarsaaren museo mitä ilmeisimmin myös oli saanut vihjeen esinelöydöistä. Vaikka kohde oli Köbergsgrundenista etäällä ja saarten välissä sijaitti lisäksi

erillinen saariryhmä, Toivanen piti kiinni näkemyksestään, että kyse mahdollisesti oli yhden ja saman haaksirikon löydöistä, jonka jäät olivat hajottaneet kahteen paikkaan.<sup>8</sup> Köbergsgrunden säilyi näin tapahtumapaikkana, jota Koppargrundet täydensi.

Tutkimustensa aikana Toivanen sai tietoonsa kirjallisia lähteitä, joita hyödyntäen hän yhdisti Köbergsgrundenin tapahtumat Luodossa vuonna 1722 pian isovihan jälkeen haaksirikkoutuneeseen torniolaisen porvarin Anders Burmanin laivaan.<sup>9</sup> Tämä osoittautui myöhemmin virheelliseksi käsitykseksi; Toivasen käytössä olleet lähteet liittyvät itse asiassa haaksirikkoon Koppargrundetissa.

Viime vuosituhaten vaihde oli hiljaista aikaa Luodon haaksirikkojen tutkimuksensa. 2000-luvun alussa kiinnostus niitä kohtaan virisi jälleen. Koppargrundetista tehtiin uusia löytöjä, ja tuomiokirjoista ilmeni, että haaksirikkoja oli syksyllä 1722 tapahtunut kaksi.<sup>10</sup> Kokkolan sataman vanhan sisääntuloväylän eteläpuolelle Köbergsgrundeniin oli haaksirikkoutunut tukholmalaisen kauppiaan Henrik Kuhlbergin neitsytmatkalla Tukholmasta Kokkolaan ollut alus,<sup>11</sup> ja väylän pohjoispuolelle torniolaisen raa-



dä päätelmiä. Kaikesta tästä muodostuvat esineiden monet kontekstit, jotka ulottuvat koskemaan esineiden valmistus-, käyttö-, hukkaantumis-, löytö- tai sijoituspaikkoja, esineiden biografioiden liittyviä aikakausia, uskomuksia, poliittisia tilanteita, yksilöitä ja yhteiskuntia. Caple toteaa, että ihmissilmin tarkasteltavaksi soveltuvat esineiden muoto, käyttötarkoitus ja mitat, joiden avulla voidaan tehdä arvioita esineiden valmistus- tai kokoonpanomenetelmistä.<sup>15</sup> Lisäksi visuaalisesti on mahdollista tutkia koristelua, värejä, viimeistelyä, kuvia ja tekstiä. Myös monia materiaaleja voidaan tunnistaa silmämääräisesti. Katse kykenee havaitsemaan esineissä merkkejä käytön jäljistä ja niiden kärsimistä vaurioista. Vertailen löytöesineitä siis paitsi keskenään ja muihin tunnettuihin vastineisiin, myös 1720-luvun tuomiokirjojen liitteiden sisältämiin luetteloihin.

Historiallisten lähteiden ja esinetutkimuksen yhdistämisen osalta käytän viitekehysenä James Deezen tutkimusta *In Small Things forgotten* (1977), joka korostaa historiallisen ajan arkeologian erityisyyttä siinä, että sen tutkimista kohteista on mahdollista tavoittaa kirjallisia lähdeaineistoja kuten tuomiokirjat, ja toisaalta siinä, että historiallisen ajan lähteistä syntyvää kuvaa on mahdollista täydentää esineistä saatavalla tiedolla. Deeze käyttää esimerkkinä<sup>16</sup>, jossa kuvataan, miten lähteistä ilmenevä maininta kuudesta vanhasta lusikasta ei kerro mitään niiden valmistusmateriaalista, ja vaikka kertoisi, lusikoiden tyyppi jää silti hämärän peittoon. Tämä sopii täsmälleen myös Luodon haaksirikkojen löytöaineistoihin: Vuoden 1723 pelastusluetteloissa mainitaan useita hopealusikoita, mutta ainoastaan 2000-luvulla löydetyn arkeologisen materiaalin ansiosta on mahdollista määrittää, että lusikat edustavat tyyllisesti sekä barokkihopeaa että siirtymävaihetta var-

haisrokokoohon. Historiallisten lähteiden avulla puolestaan on mahdollista parhaassa tapauksessa tunnistaa lusikoiden yksittäiset omistajat ja käyttäjät.

## TUTKIMUSAINEISTON KOKOAMINEN JA ANALYYSI

Tutkimusaineisto koostuu sekä kirjallisista aikalaislähteistä että 1900- ja 2000-lukujen löytöluetteloista, kenttäkortteista, 1970-luvulta alkaneista tutkimusjulkaisuista<sup>17</sup>, itse esineistä ja niihin liittyvästä tutkimushistoriasta sisältäen niiden kokoelmatiedot. 1720-luvun tuomiokirjoihin sisältyvät haaksirikkotavaran luettelot ovat laajoja, ja hyödynnän niitä valikoiden jättäen tutkimuksen ulkopuolelle esimerkiksi maininnat tekstiileistä, koska keskityn siihen osaan esineryhmistä, jotka ovat laadullisesti edustavia eri museoiden arkeologisissa kokoelmissa. Orgaanista ainesta ei ulkosaariston epästabiileissa olosuhteissa joko ole säilynyt tai vaihtoehtoisesti se on tuhoutunut konservoinnin puutteessa joko heti merestä noston yhteydessä tai pian sen jälkeen. Vaatteista on jäljellä vain hakasia.

Paitsi lastia laivoissa on ollut ihmisten henkilökohtaisia tavaroita ja laivaan ja merenkulkuun liittyviä varusteita, työkaluja, käyttöesineitä ja muuta tavaraa. Lähempään tarkasteluun valitsemieni esineryhmien kautta tutkimukseni rajautuu edellä mainituista lähinnä alusten lasteihin ja matkustajien henkilökohtaiseen omaisuuteen.

Koppargrundetin osalta keskeiset aineistot koostuvat pelastusluetteloista vuodelta 1723, 1800-luvulla julkaistuista lehtiartikkeleista, kenttätöiden raporteista ja löytöluetteloista vuosilta 1972–2013 ja kohteilta vuosina 1972–1974, 1979–1986 ja 2005–2013 nostetuista esineistä sekä niiden

kokoelmatiedoista ja aiemmasta tutkimushistoriasta yleisemmin. Köbergsgrundenin osalta aineistoina toimivat Kuhlbergin oma selonteko menetetyistä omaisuudesta sekä mainitut lehtiartikkelit, tutkimusraportit, löytöluettelot ja esineet vuosilta 1972–1974 ja 1979–1986 kokoelmatietoineen sekä tutkimushistoria. Lähemmin tarkasteltavat esineryhmät olen rajannut hopeisiin, rahoihin, keramiikkaan ja lasiesineisiin.<sup>18</sup> Tutkimushistoriaa erityisesti ajalta 1979–1986 on syytä käsitellä aineiston osana esinelöytöjen ohella, koska kaksi haaksirikkopaikkaa yhteen kytkeneet tutkimukset ovat sekoittaneet löytöjä keskenään ja siten hämärtäneet niiden biografiaa. Aineistojen pohjalta on myös mahdollista pohtia, miten isovihan aiheuttaman kriisitilanteen päätyminen ja sen jälkeinen paluumuuton ja jälleenrakennuksen aika esineistössä ilmenevät.

## Rahat

Luodon haaksirikkojen 1720-luvun pelastusluetteloissa painottuvat rahat, joita esiintyy myös löytöaineistossa runsaasti. Rahat ovat tärkein löytöryhmä haaksirikkopaikkojen ajoituksen kannalta (kuva 5). Köbergsgrundenin haaksirikon isovihan jälkeiselle ajoitukselle loivat pohjan 1978 koululaisten tekemät rahalöydöt. Luodosta löytyi rahoja kuitenkin jo 1800-luvulla. Vuonna 1894 haaksirikkoalueilla liikkui merenkulkijoita Luodon Bysundetista, jolloin kalastajat löysivät Koppargundetista kuusi neljän taalarin ploodua vuodelta 1721.<sup>19</sup> Sieltä miehet siirtyivät noin kolmen kilometrin päässä etelän suunnalla sijaitsevalle ”Kybergsgrundetille” ”*där äfwen ett fartyg säges hafva gått under*”. Sieltä retkikunta onnistui saamaan talteen rahoja vuosilta 1713, 1718, 1719 ja 1721. Rahojen yhteispaino ylty 14,5 kilo-



Kuva 5. Ulrika Eleonoran 2 dukaattia vuodelta 1719 Burmanin haaksirikosta. Kuva: Jouni Mustonen, K.H. Renlundin museo.

grammaan. Artikkelit kertoo haaksirikkoon joutuneen kirkonmiehiä, jotka olivat palaamassa kotimaahan Suomen sodan 1808–1809 jälkeen. Hieman myöhemmin, vuonna 1897, kirjattiin Nygrundetista eli Koppargundetista löytyneen 12 kappaletta neljän, kahden ja puolen taalarin plooduja vuosilta 1716, 1720 ja 1721.<sup>20</sup>

Vajaat sata vuotta myöhemmältä ajalta tiedetään haastattelu- ja muistitietojen pohjalta kokkolalaisten palomiesten sukeltaneen 1950- ja 60-luvuilla Koppargundetin ympäristössä lähes omatekoisilla paineilmlaitteilla.<sup>21</sup> Myös heidän löytöihinsä on kuulunut kuparisia ploodurahoja. Vuoden 1978 löydön vanhimmat rahat osoittautuivat Kaarle XI:n (1660–1697) aikaisiksi ja nuorin Ulrika Eleonoran aikana 1719 lyödyksi 5 äyrin kolikoksi. Museovirasto lunasti löydöstä yhteensä 29 hopearahaa. Pian rahaa löytyi Koppargundetista myös varsinaisissa tutkimuksissa: ”Kesän 1980 sukelluksissa löydettiin Koppargundetin luona 6 pahoin vahingoittunutta peltirahaa, jotka luetteloinnin jälkeen talletettiin aikaisempien löytöjen tavoin Pietarsaaren museoon. Rahat olivat

yksi 2 taalarin raha vuodelta 1720 (Ulrika Eleonora), yksi 4 taalarin raha vuodelta 1722 (Fredrik I), samanlainen ilman vuosilukua, kaksi 2 taalarin rahaa vuodelta 1721 sekä yksi päiväämätön.”<sup>22</sup>

Rahat ovat tärkein löytöryhmä Luodon haaksirikkopaikkojen ajoituksen kannalta. Artikkelin taustalla olevan tutkimukseni osana määritettiin lähes kaikki tähän saakka määrittämättömät, lähinnä Koppargrundetista 2000-luvulla löytyneet rahat. Näin Luodon vuoden 1722 haaksirikkojen löytöaineistoihin sisältyvien määriteltyjen rahalöytöjen yhteismäärä nousi yli kahtensataan kappaleeseen<sup>23</sup> ja varsinkin Koppargrundetin haaksirikon ajoitus vahvistui.

Pekka Sarvas kirjoitti Köbergsgrundenin ja Koppargrundetin rahalöydöistä tarkemmin vuonna 1985 painetussa artikkelissaan.<sup>24</sup> Samassa yhteydessä hän käsiteli myös muutamien muiden Perämeren alueen 1700-luvulle ajoittuvien haaksirikkojen rahalöytöjä ja esitti ajatuksen, että metallirahaa olisi Ruotsista tarkoituksella tuotu nykyisen Suomen alueelle. Näin näyttäisi olevan asia Lohtajan Rahakallion kohdalla 1740-luvulla sekä Lappörenin 1760-luvulle ajoittuvan hyllyn osalta.<sup>25</sup> Sarvas selittää ilmiötä sillä, että suomalaiset talonpojat hyväksyivät kaupankäynnin yhteydessä maksuvälineeksi ainoastaan metallirahaa, koska se säilytti parhaiten arvonsa. Myös Koppargrundetin osalta Sarvas esittää erityisesti 1894 löytyneen rahaerän suuren painon perusteella oletuksen, että mikäli yksittäinen ja satunnainen löytö kyseiseltä onnettomuuspaikalta edustaa tällaista suuruusluokkaa, Koppargrundetiin haaksirikkoutunut alus olisi ehkä sekin kantanut mukanaan normaalia suurempaa rahamäärää.<sup>26</sup> Sarvas toteaa, että tämä voisi jopa olla syynä löytöihin liittyviin selitystarinoihin, jotka kertovat äveriäistä kirkonmiehistä.

Historialliset tiedot Tornioista tukevat Sarvaksen havaintoa metallirahasta ainoana käypänä valuuttana porvarien talonpoikien kanssa käymässä kaupassa. Ennen suurta Pohjan sotaa 1700–1721 lapinkaupassa laskettiin tavarat ja luotot vain hopearahassa.<sup>27</sup> Tornion elinkeinorakenne perustui pitkälti kauppaan ja todennäköisesti sodan täystuhon jälkeen rahaa oli käytössä omasta takaa vain vähän tai ei lainkaan.

Burmanin aluksen voi päätellä kuljetta- neen rahaa Tornioon kaupungin talouden ja kaupan uudelleen käynnistämistä varten. Ilmeisesti lainaa oli Tukholmasta ottanut useampi porvari. Tornion kaupungin kruunulle esittämässä menetyksiään koskevassa valituksessa 23.3.1723 haaksirikossa menetetyt omaisuuden arvoksi ilmoitetaan 80 000 taalaria.<sup>28</sup> Näin suuri summa selittyisi hyvin sillä, että siihen on sisällynyt huomattava määrä käteistä valuuttaa. Jo vuoden 1723 pelastustöissä käteistä on kirjattu löydetyksi 1562 taalaria 28 äyriä. Useamman porvarin osallisuutta hankkeeseen tukee se, että yksin Tornion pormestari kirjeessään Kokkolan raadille toukokuussa vuonna 1723 mainitsee menettäneensä edellisen syksyn haaksirikossa omaisuuttaan 1500 taalarin arvosta.<sup>29</sup> Oman tutkimukseni yhteydessä luettelointiin noin 180 kappaletta 1970–1980-lukujen tutkimusten jälkeen lähinnä Koppargrundetista löydettyä rahaa jatkoksi aiemmin tunnetuille. Selvyytenä voi pitää, että epävirallisesti ja luotteloimatta löytynyttä rahaa on yksityisten ihmisten ja erilaisten perikuntien hallussa runsaasti ja sitä on edelleen myös meressä.

Koppargrundetin haaksirikon pelastustöiden yhteydessä vuonna 1723 luetteloiduista rahoista huomattava enemmistö on hopearahoja. Arkeologisessa löytöaineistossa taas dominoivat kuparirahat. Ainoastaan hieman yli kymmenesosa Koppargrunde-



Kuva 6. Vuoden 2011 löytöjä Burmanin haaksirikosta. Kuva: Jouni Mustonen, K.H. Renlundin museo.

tista 1894–2013 löydetyistä rahoista on hopeisia. Mahdollisesti vuoden 1723 pelastustöissä on tarkoituksellisesti keskitytty hopearahoihin tai sitten pienemmät myntit ovat vain sujahtaneet pelastajien omiin taskuihin. Köbergsgrunderin rahalöydöistä 1979–86 suurin osa on hopeaa.

Nuorin raha on löydetty Koppargrunderista ja se on peräisin vuodelta 1722, mikä osoittaa, ettei haaksirikkoapaikalta ole havaittu sitä uudempaan merionnettomuuteen viittaavaa toimintaa. Köbergsgrunderin varmasti tunnistettavissa oleva nuorin raha on vuodelta 1719 ja se oli jo Sarvaksen tiedossa.<sup>30</sup> Vuonna 2020 Pietarsaaren luettelotuihin kontekstiltään epävarmoihin rahoihin sisältyy kolme kupariäyriä, jotka ajoittuvat vuosille 1719–1721. Koppargrunderista löytyneiden 1600-luvun rahojen joukkoon lukeutuu Fredrik III:n (1648–1670) aikainen tanskalainen hopearaha, joka voisi liittyä torniolaisten Norjaan saakka ulottuneeseen kauppaan. Molemmilta haaksirikkoapaikoilta on löytynyt lisäksi Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n (1697–1718) aikaisia rahoja. Köbergsgrunderista löytynyttä Kristiinan (1632–1654) aikaista kuparista yhden äyrin rahaa Sarvas piti vuoden 1722 haaksirikkoon liittymättömänä.<sup>31</sup> Rahojen joukossa ei ole lainkaan venäläisiä rahoja,

mikä sulkee pois mahdollisuuden, että sotavuosina karikolle olisi päätyntynyt venäläisiä aluksia.

#### Hopeat

Tarkastelen löytöaineistoissa esiintyviä hopeaesineitä keskittyen erityisesti lusikoihin, jotka ovat osittain identifioitavissa sekä niiden valmistajien että omistajien osalta. Hopeat esiintyvät vuoden 1723 pelastusluetteloissa poikkeuksetta ensimmäisinä kunkin luettelon alussa tai eriteltäessä onnettomuuden uhrien matka-arkkujen sisältöjä laajempien luetteloiden osina.<sup>32</sup> Fyysisessä aineistossani on yhteensä kahdeksan lusikkaa, joista seitsemän on löydetty arkeologisissa tutkimuksissa: niistä viisi on peräisin K.H. Renlundin museon kokoelmista (kuva 6) ja kaksi Pietarsaaren kaupunginmuseosta. Lisäksi mukana on yksi lusikka Kansallismuseon kokoelmista. Näiden ohella käsittelen pelastusluetteloiden kirjallisia kuvauksia hopeaesineistä, joista eräs lusikka ja muuan pikari ovat mahdollisesti tunnistettavissa.

Taulukko 1 sisältää tiedot kaikista 25:stä tähän mennessä historiallisista lähteistä tai arkeologisista löytöaineistoista tunnistetuis-

Esine	Kuvaus	Vuosi	Löytöpaikka	Sijainti/lähde
Hopealusikka	Kullattu, 9 luodin painoinen, upotuksena raha	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Hopealusikka	2 1/2 luodin painoinen, risti	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeapikari	7 luodin painoinen	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
<b>Hopealusikka</b>	<b>3 1/2 luodin painoinen, merkki HB</b>	<b>1723</b>	<b>Ulasö (Koppar)</b>	<b>KokRO 1723 Cca: 2</b>
Hopeanappi	4 pientä pyöreää	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeanappi	2 paidannappia	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Kultasormus	3/4 dukaatin painoinen, nimikirjaimet PMS	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeasormus		1723	Koppar	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeanappeja	Sininen verkatakki hopeanapein	1723	Koppar	KokRO 1723 Cca: 2
Kultavyö, jossa hopeinen solki		1723	Koppar	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeanappi	Paidannappi	1723	Koppar	KokRO 1723 Cca: 2
<b>Hopeapikari</b>	<b>6 luodin painoinen, nimikirjaimet J.J.S:</b>	<b>1723</b>	<b>Ulasö (Koppar)</b>	<b>KokRO 1723 Cca: 2</b>
Hopeahelainen virsikirja	Ruotsalainen, nimikirjaimet M.H.D.T.	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Kullattu hopeasormus		1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Kultaketju	Löydetty hyllyn luota parin kiven välistä	1723	Koppar	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeasydän	Teksti: "Jesus Gudz Sohn Regea dit Lefwerne"	1723	Ulasö (Koppar)	KokRO 1723 Cca: 2
Hopeapikari	Upotettu 10 Giörtzenin kullattua rahamerkkiä MAHDOLLINEN	1872	Koppar?	KM 1230
Hopealusikka	Viinalusikka, pesässä liijakuvionti, kerubinpäät	1879	Koppar?	KM 1988
Hopealusikka	Rotanhäntälusikka	1979	Köbers	Pietarsaari 79-1188
Hopealusikka	Käytän nimitystä lusikka 2011 A, rotanhäntä	2011	Koppar	KHRM
Hopealusikka	Käytän nimitystä lusikka 2011 B, pelkkä varsi	2011	Koppar	KHRM
Hopealusikka	Käytän nimitystä lusikka 2011 C, rotanhäntä	2011	Koppar	KHRM
Hopealusikka	Käytän nimitystä lusikka 2011 D, leimaosa puuttuu, ponsi on	2011	Koppar	KHRM
Hopealusikka	Isokokoinen, 20 cm pitkä	2013	Koppar	KHRM
Hopealusikka	Monogrammi CWG	2019	Köber?	Pietarsaari 20-165:1-4

Taulukko 1. Kaikki Luodon haaksirikkoon yhdistetyt hopea- ja kultaesineet. **Korostettuna** tutkimuksessa tarkemmin käsitellyt esineet.

ta hopea- tai kultaesineistä, jotka liittyvät Luodon haaksirikkoihin. Olen selkeyden vuoksi antanut K.H. Renlundin museon vuonna 2011 löytyneille lusikoille kirjain-

tunnukset A–D. Pietarsaaren ja Kansallismuseon lusikoiden kohdalla käytän niiden kokoelmatunnuksia. Cca-tunnus viittaa Kokkolan tuomiokirjojen kirjallisiin tietoi-

Esine	Vuosi	Paikka	Mestari
Rotanhäntälusikka Pietarsaari 79-1188	1694	Tukholma	Carl Bengtsson
Iso rotanhäntälusikka Kokkola KHRM	1696	Tukholma	Mattias Möller
Rotanhäntälusikka Kokkola KHRM 2011 A	1699	Tukholma	Berendt Möller
Lusikan varsi Kokkola KHRM 2011 B	1701–1722	Arboga	Johan Dragman
Varhaisrokoolusikka Pietarsaari 20-165:1-4	1720	Tukholma	Rudolf Wittkopf
3 1/2 luodin painoinen hopealusikka KokRO 1723 Cca:2	1721–1722	Tukholma	Hinrich Biörman

Taulukko 2. Tutkimusaineiston **hopealusikat**, joiden tarkempi identifiointi valmistusvuoden, valmistuspaikan sekä valmistajan suhteen on mahdollista.

hin.

Hopeaesineistä 16 kappaletta on löytynyt jo vuonna 1723 ja ne mainitaan pelastusluetteloissa. Tunnetuista hopeaesineistä lusikoita on 11, joista yhdeksää on mahdollista arvioida lähemmin. Tarkastelun perusteella varmuudella Luodon haaksirikkoihin kuuluvia ja identifioitavissa olevia lusikoita on yhteensä kuusi kappaletta (taulukko 2). Pääosa lusikoista on ollut torniolaisten henkilökohtaista omaisuutta, mikä käy ilmi niiden löytöpaikasta (Koppargrundet) sekä valmistajien joukossa olleista useista eri mestareista. Lusikoiden ohella tarkastelen tarkemmin Kansallismuseon hopeapikaria (KM 1230), jota pidän mahdollisena Koppargrundet-esineenä.

*Hopealusikka Ulasö (Koppargrundet) 1723  
Cca2, merkki HB*

Pelastusluetteloiden 3 ½ luodin painoinen lusikka, jossa merkki HB (”med märke HB”) on identifioitavissa pienellä varauksella olettaen, että pelastusluetteloihin tehdyt kuvaukset hopeista ja niissä olleista merkinöistä on pyritty tekemään niin tarkasti, että esineiden tunnistaminen niitä hyödyntäen olisi mahdollista. HB viittaisi siten turkulaiseen mestariin Hinrich Biörmaniin, jonka toimintavuodet olivat 1721–1734.<sup>33</sup> Vain

kirjallisen lähteeseen nojautuva tulkinta on toki hatara. Turun kultaseppien ammattikunta toimi isovihan aikana maanpaossa siirtyneenä Tukholmaan, ja Hinrich sai kisällinoppinsa isänsä Michael Biörmanin verstaassa. Biörmanilta on säilynyt myös hopeinen pikari,<sup>34</sup> johon palataan tuonnempana.

*Hopeapikari Ulasö (Koppargrundet) 1723  
Cca2 6 luodin painoinen*

Tornion maistraatin 2.4.1723 Kokkolaan lähettämän kadoksissa olevia torniolaisia sisältävän listan<sup>35</sup> ansiosta voi pelastusluettelossa 24.3. esiintyvän kuuden luodin painoisen pikarin arvella kuuluneen Jakob Pippingille, joka lienee raatimies Johan Pippingin poika. Molemmat menehtyivät haaksirikossa. Näin pikarissa oleva kaiverrus J.J.S olisi tulkittavissa tarkoittavan Jakob Johansonia ja hänelle kuulunutta statusesinettä.

*Pietarsaaren kaupunginmuseo 79–1189  
Köbergsgrunden*

Lusikka on peräisin Köbergsgrundenin ensimmäisistä tutkimuksista vuodelta 1979. Pekka Toivanen on julkaissut sen 1984. Kenttäkortista käy ilmi lusikan pituuden olevan 18,8 cm. Lusikka on kauttaaltaan

ruskeaksi patinoitunut, mikä on tyypillistä vuoden 1722 haaksirikkoihin liittyville lusikoille. Toivanen toteaa lusikan olevan ”englantilaismallinen rotanhäntälusikka, joka oli jäämässä pois muodista 1700-luvun alussa eli Luodon haaksirikon tapahtuessa”.<sup>36</sup> Lusikasta erottuu selkeästi Tukholman kaupunkileima, herttakuvion sisässä olevat kirjaimet CBS ja vuosileima ”F”. Lusikan on valmistanut Carl Bengtsson vuonna 1694.<sup>37</sup> Kyseessä on ainoa Köbergsgrunderista löytynyt lusikka. Henrik Kuhlberg mainitsee kirjoittaessaan Kokkolan raadille hänelle merellä sattuneista onnettomuuksista menettäneensä laivansa käyttöesineiden mukana myös lusikat.<sup>38</sup>

*KM 1988 Koppargrundet, Betty Donnerin lahjoitus SMY:lle 1897*

Kansallismuseon kokoelmiin lukeutuvan hopealusikkan KM 1988 on Muinaiskalupäiväkirjaan merkitty olevan Betty Donnerin lahjoitus SMY:lle vuodelta 1897.<sup>39</sup> Sen kerrotaan olevan ”löytty vuosikymmen sitten merenluodosta Koppargrundet Pietarsaaren ja Kokkolan väliltä”. Kyseessä on renessanssityylinen viinalusikka, jossa on pyöreä pesä ja pitkä ja kapea varsi, joka päättyy molemmin puolin kerubikasvoiseen nuppiin. Lusikassa on tyylillisesti keskiaikaisia piirteitä. Raimo Fagerström on ajoittanut lusikan 1600-luvun alkuun.<sup>40</sup>

En pidä uskottavana, että kyseinen KM 1988 olisi vuoden 1722 haaksirikkoihin liittyvä löytö. Lusikka on erinomaisessa kunnossa, eikä se vaikuta altistuneen suolavedelle yli vuosisadan ajan. Se ei vertaudu muihin Koppargrundetista tai Köbergsgrunderista löydettyihin lusikoihin. On todennäköisempää, että juuri perustetulle muinaismuistoyhdistykselle on haluttu lah-

joittaa mahdollisimman hieno, vanha ja kansallista merkitystä omaava esine – lusikan ajoitus ja tyyli tukevat Luodon haaksirikkoihin liittyneitä 1800-luvun lopun uskomuksia, joissa ulkosaariston etäisimmälle luodolle oli haaksirikkoutunut keskiaikainen pappismies. SMY:lle lahjoitettu lusikka ei näin olisi haaksirikkoesine, vaan se kuvastaa 1870-luvun narratiivia Luodon haaksirikoista ja osaltaan kertoo, miksi varhaisia Koppargrundetin ja Köbergsgrunderin löytöjä sanomalehdissä uutisoitiin. Valitettavasti Kansallismuseon varhaiset verifikaatit ovat huonokuntoisia ja digitoimatta, eikä niitä ole mahdollista saada nähtäväksi asian selvittämiseksi tarkemmin.<sup>41</sup>

*KHRM Koppargrundet 2011 (A)*

Vuonna 2011 löytynyt lusikka A on kirjattu löytöluetteloon ilman huomautuksia, ja se on edelleen muutoin ehjä lukuun ottamatta pesästä puuttuvaa osaa. Lusikka on ilman pesän kärkeä noin 17,5 cm pitkä. Pesän malli on hyvin hahmotettavissa. Kyseessä on rotanhäntälusikka, kuten lähes kaikki muutkin Koppargrundetista löytyneet lusikat.<sup>42</sup>

Rotanhäntälusikkaa voidaan pitää barokin lusikkatyyppinä.<sup>43</sup> Nimitys johtuu varren ja pesän liitosta vahvistavasta rotanhäntää muistuttavasta harjanteesta. Rotanhäntälusikoilla on samat mittasuhteet ja perusmuoto kuin meidän päiviemme lusikalla. Kyseinen lusikkatyyppi oli hallitsevana lusikkamallina Suomessa 1710-luvulle saakka. Tyypin kattavuus torniolaisten haaksirikon aineistossa osoittaa, että se kelpasi käyttöön vielä 1720-luvulla sodan jälkeenkin. Toisaalta hopeisia lusikoita saatettiin ikää katsoimatta myös hyödyntää valuuttana.

Lusikasta ei erotu kaupunkileimaa. Tekijäleima on tunnistettavissa Berendt Møl-

leriksi (B. Henriksson Möller).<sup>44</sup> Möllerin toiminta-aika on ollut pitkä, 1682–1725, ja koska voidaan olettaa lusikan valmistuspaikaksi Tukholma, vuosileima ”L” osoittaa valmistusvuodeksi 1699. Berendt Möllerillä on ollut myös Turussa 1690 saatu porvarisoikeus.<sup>45</sup>

*KHRM Koppargrundet 2011 (B)*

K.H. Renlundin museon kokoelmiin kuuluva vuonna 2011 Koppargrundetista löydetty lusikka (B) on nykyisellään vain noin 7,5 cm:n pituinen varren fragmentti. Löytöluetteloon lusikka on kirjattu ”lusikka, kahdessa osassa”, mutta konservoinnin jälkeen ja lähemmässä tarkastelussa luettelossa mainitut kaksi osaa erottuvat omiksi lusikoikseen (B ja D). Varren muodosta ja pesän jäänteistä on havaittavissa, että kyseessä on ollut rotanhäntälusikka (kuva 7). Varresta erottuvat kaupunkileima ja tekijäleima, vuosileimaa ei ole havaittavissa. Leimat osoittavat, että lusikan on valmistanut Arbogassa Johan Dragman.<sup>46</sup> Dragmanin toimintavuodet ovat 1701–1746, joten lusikka ajoittuu vuosille 1701–1722.

Lusikka on ehkä kulkeutunut torniolaisen tavaroihin sattumalta, mutta on myös

mahdollista liittää sekin jo aiemmin mainittuihin Johan ja Jakob Pippingiin. Pipping-sukuisia porvareita vaikutti myös Turussa.<sup>47</sup> Arbogassa oleskeli sodan aikana muiden pakolaisten ohella turkulainen kauppias Joseph Pipping.<sup>48</sup> Tornion Pippingeji ei pakolaismatrikelissa mainita, mutta Arbogan pakolaisista suurin osa näyttää olevan kotoisin joko Turun seudulta tai pohjan periltä. Pidän mahdollisena, että Tornion Pippingeji olisi oleskellut vuoden 1714 jälkeen Arbogassa, jolloin lusikka voisi liittyä juuri heihin. Mikäli näin on, Dragmanin valmistama lusikka torniolaisten haaksirikkoesineiden joukossa kertoo osaltaan Suomen länsirannikon kauppakaupunkien porvarisukujen keskinäisistä kanssakäymisistä.

*KHRM Koppargrundet 2011 (C)*

Lusikka 2011 C on neljässä osassa oleva pikkulusikka. Sama tieto esiintyy myös löytöluettelossa. Lusikassa on tyyllillistä samankaltaisuutta Pietarsaaren museossa 2020 luetteloidun lusikan kanssa (JM 20-165: 1–4) ja se voidaan tyyppitellä varren pään tai ponnien muodon avulla aaltomaiseksi.<sup>49</sup> Lusikasta erottuu ainoastaan yksi pahoin syöpyneet leimaus. Sitä voi kuvailla reunojensa

muodon osalta pääkallomaiseksi tai kolmilehdeksi. Kuvio tuo mieleen valtakunnanvaakunan kissantassun, mutta *riksvapnet* tulee käyttöön hopeiden kontrollileimana vasta 1754.<sup>50</sup> Koska rotanhäntälusikoita valmistettiin isovihan jälkeisenä aikana enää vain



Kuva 7. Rotanhäntälusikka Burmanin haaksirikosta. Kuva: Jouni Mustonen, K.H. Renlundin museo.

satunnaisesti, ajoitus 1700-luvun puoliväliin tuntuu kyseenalaiselta.

*KHRM Koppargrundet 2011 (D)*

Neljäs vuonna 2011 löytynyt lusikka (D) on pelkkä varren pää. Se on alun perin löytöluettelossa kirjattu samaksi lusikaksi kuin 2011 B, mutta näin ei näyttäisi olevan. Ponnen ja varren lisäksi lusikasta on säilynyt pieni kappale pesää. Lusikan pää on aaltomainen, ja se kuuluu samaan päätyyppiin kuin 2011 C ja Pietarsaaren museon 20-165:1-4. Varren mitat viittaavat sen olleen myös pikkulusikka.

*KHRM Koppargrundet 2013*

Kyseessä on kookas, nykyisellään noin 20 cm pitkä rotanhäntälusikka, jonka pesästä puuttuu osa kärjestä. Lusikasta erottuvat kaupunkileima, mestarileima, vuosileima ja ammattikunnan vanhimman merkki. Lusikka on identifioitavissa hopeaseppä Mattias Möllerin (M. Henriksson Möller/Müller) Tukholmassa valmistamaksi.<sup>51</sup> Mattias Möller on lusikan KHRM 2011 A valmistajaksi tulkitsemani Berendt Möllerin veli.<sup>52</sup> Mattias Möllerin toiminta ajoittuu vuosille 1692-1705, jolloin lusikan valmistusvuosi ”H” on 1696. Lusikan ajoitus saattaisi viitata sen kuuluneen arvotavaroihin, jotka on pakattu mukaan jo Tornioista paettaessa.

*Pietarsaaren kaupunginmuseo JM 20-165:1-4  
Köbergsgrunden?*

Kenttäkortista ilmenee, että nimetön lahjoittaja on luovuttanut kyseisen lusikan museon kokoelmiin 2019 ja että lusikka on löytynyt Köbergsgrundenista 1990-luvulla. Lusikan alkuperään ja löytötietoihin on syytä suhtautua varauksella, vaikka sitä suurella todennäköisyydellä on syytä pitää joko

Köbergsgrunden tai Koppargrundet -esineenä.

Lusikka edustaa siirtymävaihetta varhaisrokokoohon, jolloin rotanhäntälusikka korvattiin yhdestä kappaleesta valmistetulla lusikalla.<sup>53</sup> Lusikassa on vielä rotanhäntälusikan piirteitä, aaltomainen pää ja rotanhäntä on kaiverrettu lusikan taakse kilpimäisesti ilman, että sillä on liitoksen vahvistamiseen liittyvää merkitystä. Lusikka on 13,5 cm pitkä pikkulusikka. Leimoista käy ilmi lusikan olevan Rudolf Wittkopfin Tukholmassa vuonna 1720 valmistama.<sup>54</sup> Kaupunki-, tekijä- ja vuosileimojen lisäksi lusikkaan on kaiverrettu ammattikunnan vanhimman merkki. Lusikka, mikäli se liittyy vuoden 1722 haaksirikkoon, on löytöaineistossa ainoa, johon on kaiverrettu myös monogrammi. Kenttäkortissa monogrammin kirjainten on tulkittu olevan CFG, jolloin ne viittaisivat torniolaisten aluksen matkustajana olleeseen luutnantti Carl Friedrich Gødenhjelmiiin. Monogrammin keskimäinen kirjain on kuitenkin hankalasti tulkittavissa ”F”-kirjaimeksi, kyseessä on pikemminkin ”W”, jolloin kyse ehkä olisi mieluummin patronymistä. Missään tapauksessa Gødenhjelm ei liity Köbergsgrundeniin, eli mikäli lusikan nimikirjaimet kuuluvat hänelle, lusikka sijoittuu Koppargrundetin esineistöön, ja sillä on varren osalta tyylillistä yhteneväisyyttä KHRM 2011 C- ja D-lusikoiden kanssa. Pesätön lusikka voisi olla samanlainen, mikäli olisi ehjä. Nimikoitu lusikka on selkeästi kuulunut omistajansa henkilökoh- taiseen omaisuuteen. Mainittakoon, että Koppargrundetista on 1980 löydetty ruotsalainen upseerinmiekkä, joka on tulkittu Gødenhjelmille kuuluneeksi.<sup>55</sup>

*Hopeapikari KM 1230, Constance Björkmanin  
lahjoitus SMY:lle 1872*

Muinaiskalupäiväkirjan tiedot<sup>56</sup> Constance Björkmanin (1833–1893) lahjoituksesta ovat niukat. Niistä käy ilmi ainoastaan, että lahjoitus on tehty Kokkolasta. Verifikaattien ollessa käyttörajoitettuna niistäkään ei lisätietoa ole saatavilla. Pidän kuitenkin pikaria mahdollisena Koppargrundetin löytönä ja kiinnostavana kysymystä, onko siitä löydettävissä viitteitä koskien yhteyttä vuoden 1722 haaksirikkoesineisiin ja torniolaisiin. Pikarin lahjoitusvuosi 1872 on sama, jolloin muinaismuistoyhdistykselle on Kokkolasta ensi kerran lähetetty tai sieltä on pyydetty tietoja Koppargrundetin haaksirikosta. Pikarin lahjoitusajankohta on kesäkuussa<sup>57</sup> ja SMY:n kokouksessa syyskuussa on päätetty pyytää kauppias Sneckendahlilta lisätietoja Koppargrundetista löytyneistä esineistä.<sup>58</sup>

Muinaiskalupäiväkirjassa mainitaan, että pikarin kylkiin on juotettu ”Görzt’in 11 rahamerkkiä v:ilta 1715–1723”.<sup>59</sup> Pikarin kylkiin upotettuja rahoja on tasan kymmenen, jolloin pikarin idea on siinä, että sarjaan sisältyvät kaikki 1715–1719 lyödyt Giörtzin hätärähat jumaliseen.<sup>60</sup> Yhdestoista raha on pikarin pohjaan juotettu Kaarle XII aikainen neljän karoliinin / kahden taalarin hopearaha vuodelta 1718. Rahat on lyöty suomalaisten maanpakolaisuuden aikana, ja niillä epäilemättä on ollut suuri symbolinen merkitys. Nuorin raha kuuluu samalle vuodelle, jolloin lapinkauppaa käynnisteltiin jo Torniossa uudelleen. Vielä eräs pikarin mahdollinen yhteys vuoden 1722 haaksirikkoesineisiin on sen tekijä Hinrich Biörman, jonka valmistama lusikka näyttäisi esiintyvän pelastusluettelossa. Pikarin määrittäminen Koppargrundetin esinelöydöksi on kaiken kaikkiaan spekulatiivista. Siitä huolimatta Björkmanin lahjoittama pikari kuuluu artikkelissa tarkasteltujen hopeiden kontekstiin ajallisesti ja poliittisesti. Pikari ei vaikuta olleen merivedessä, joten mikä-

li se olisi Burmanin haaksirikosta peräisin, sen nosto ajoittuisi mieluiten lähelle vuoden 1723 pelastustöitä. On syytä muistaa, että tuomiokirjojen sisältämissä pelastuslueteloissa on mainittu kaksi pikaria – vastaavia esineitä siis on Koppargrundetin hyllystä löydetty.

## Keramiikka

Omana esineryhmänä nostan esiin Luodon haaksirikkojen keramiikkalöydöt, jotka sisältävät fajanssia, punasaviastioita ja kivitavaraa. Niistä ei juuri ole tietoja 1700-luvulta, mutta arkeologisenä löytöryhmänä ne ovat runsas. Lisäksi osassa fajanssiastioita on poikkeuksellisia piirteitä: Eräille K.H. Renlundin museon kokoelmiin astioille tunnetaan pohjoismaisissa löytöaineistoissa ainoastaan kaksi vastinetta. Kyseisen astiaston löytöpaikka Luodossa on valitettavasti epävarma, mutta ehdotan sille mielestäni todennäköisintä kontekstia. Luodon löytöihin kuuluu myös heikkolautuisempaa fajanssia, hemring-koristeisia punasaviastioita ja Westerwaldin tyyppin kivi-savikeramiikkaa 1600-luvun lopulta.

Suurin osa keramiikkalöydöistä koostuu pienistä astioiden sirpaleista, saviruukuista ja vadeista, jotka ovat murentuneet pieniin osiin. Monissa tapauksissa esineen alkupeiräistä muotoa ja käyttötarkoitusta on vaikea tai mahdotonta määrittää. Muutamissa tapauksissa astia on kuitenkin särkynyt paikalleen ja kokonaisuus on edelleen hahmotettavissa, vaikka löytökontekstia ei aikanaan olisi tarkemmin dokumentoitu.

Myös fajanssiesineet ovat jauhautuneet suurimmalta osin pieniksi kappaleiksi. Sini-valkoisen fajanssin murenista Toivanen on päätellyt niiden olevan alkuperältään hollantilaisia, ja erään miehen kasvot sisäl-

tävän sinikoristeisen palasen hän on ajoittanut 1600-luvun loppuun.<sup>61</sup> Yleisesti Luodon haaksirikkojen löytömaterialaaleista voi erottaa kahdenlaista fajanssia, joko sini- tai sini-punakoristeista valkoisella pohjalla, ja lisäksi koristelematonta heikompilaatuista fajanssia.

K.H. Renlundin museon kokoelmiin lukeutuu neljästä lautasesta ja kahdesta kupista koostuva astiakokonaisuus, joka on erittäin hyvin säilynyt (kuva 8). Lautasista yksi on pieniä kolhuja lukuun ottamatta täysin ehjä; kupit ovat molemmat ehjiä. Lautaset ovat sini-puna-valkoisia, ja niihin on maalattu elämänlankaköynnöstä muistuttava kukka-aihe. Ehjä lautanen on halkaisijaltaan noin 13 cm leveä. Kuppeja kiertää vastaava koristelu ja sen lisäksi kuppien pohjaan on maalattu kuvio, jonka voisi tulkita ranskanliljaksi. Lautasista erottuu kaksi eri variaatiota, joista toisessa kukkien siniset lehdet ovat runsaammat ja niissä on useampi haa-ra. Astioiden voi Caplen luokittelun mukaan luonnehtia edustavan korkeatasoisia käsityöläistuotteita erotuksena yksittäis- tai massavalmistettuihin esineisiin.

Astiaston on jo ennen vuotta 1978 alkaneita tutkimuksia luovuttanut K.H. Renlundin museon kokoelmiin kokkolalainen

harrastajasukeltaja vuosina 1975–1976. Tässä yhteydessä esineiden on mainittu olevan peräisin Koppargrundetista ”m. fl. platser” ja löydetyn vuosina 1972–1974. Näiden K.H. Renlundin museon sini-puna-valkoisten astioiden lisäksi myöhempiin löytöihin sisältyy samaa kukkakuviota muuntelevia väriltään täysin sinisiä vastineita. Ne ovat talletettuina Pietarsaaren museon luette-loimattoman silppumateriaalin joukkoon. Silppumateriaaliksi kutsun luettelemattomia fajanssinpaloja, jotka eräs tutkimuksiin osallistunut sukeltaja on tunnistanut Köbergsgrundenista löytyneiksi.<sup>62</sup> Tällöin astiasto olisi osa Kuhlbergin lastia ja kauppatavaraa, mikä selittäisi ehjänä säilyneiden kuppien ja lautasten antaman käyttämättömän vaikutelman.

Kyseisten astioiden voi päätellä olevan tuontitavaraa, koska Ruotsissa ei vielä vuonna 1722 ollut omaa fajanssituotantoa. Kokonaisuudelle löytyy Pohjoismaista vain muutamia vastineita. Niistä toinen on peräisin Ruotsista Lyckselestä.<sup>63</sup> Kyseinen fragmentti vaikuttaa olevan samanlaista materiaalia kuin K.H. Renlundin museon astiasto ja se on lisäksi tyyliltään ja tekniikaltaan samankaltainen. Väriykseltään se on runsaampi. Gunhild Rydström on määritellyt sen sisäl-

tävän paitsi valkoista, sinistä ja punaista, myös vihreää ja ruskeaa väriä. Sävyjen ja siveltimejäljen hän katsoo viittaavan Ruotsin Pomeriin, ehkä Stralsundiin. Lautanen on kookkaampi



Kuva 8. Fajanssia todennäköisimmin Köbergsgrundenista. Kuva: Jouni Mustonen, K.H. Renlundin museo.

kuin K.H. Renlundin museon lautaset, halkaisijaltaan arviolta 20 cm.<sup>64</sup>

Vastaavalla kukka-aiheella koristeltuja astioita on tavattu Turusta Aboa Vetus Ars Novan kaivauksissa Rettigin tontilta. Keramiikkalöytö on tehty kerroksesta, joka ajoittuu 1700-luvun loppuun tai 1800-luvun alkuun.<sup>65</sup> Värien käyttö on tässä ainakin kahdesta eri lautasesta koostuvassa kokonaisuudessa vielä avokätisempää kuin Lyckselen kappaleessa.

Siniselle toteutukselle kyseisestä kukka-aiheesta löytyy julkaistu vastine. Se sisältyy Amsterdamin keramiikkalöytöjä esittelevään teokseen, jossa kyseisen astian valmistuspaikaksi määritetty Alankomaiden länsiosa.<sup>66</sup> Lautanen on löytynyt Amsterdamin Karthuizersstraatilta ja se ajoittuu vuosille 1700–1725.<sup>67</sup> Hollantilaisen lautasen mitat ovat yhteneväiset Lyckselen lautasen kanssa, sen halkaisijaksi on määritetty 22,2 cm. Kukka-aiheen lisäksi Karthuizersstraatin lautasessa toistuu vastaava kolmesta viivasta muodostuva tähtikuvio kuin K.H. Renlundin museon astiastossa. Lyckselen tai Aboa Vetus Ars Novan fragmenteissa sitä ei ole. Näin K.H. Renlundin museon astiaston alkuperämaaksi voisi päätellä Alankomaat, mikä liittyy sen Köberggrundeniin, josta on tunnistettu Delftissä valmistettua keramiikkaa. Astiastolla on myös väljästi ajoittava merkitys Luodon haaksirikkojen kannalta. Tämä sopii yhteen rahojen, hopeiden ja kirjallisten aikalaislähteiden kanssa.

Huokeaksi nimittämäni fajanssi on käytötarkoitukseltaan, materiaaliltaan ja muodoltaan samantyyppistä kuin edellä käsitellyt koristellut fajanssiastiat, mutta astioissa on värikkään kuvioinnin sijasta ainoastaan yksinkertainen valkoinen lasite, joka on myös osittain pinnaltaan epätasaista. Pietarsaaren museon kokoelmien valkoisia fajanssinpalasia ei ole luetteloitu, mutta mate-

riaalin joukosta on mahdollista hahmottaa esimerkiksi lautasia, joiden halkaisija on ollut noin 24 cm. Nämä ovat olleet massatuotantoa, tavallisia, käyttöön tarkoitettuja ja ehkä muodikkaita arkilautasia, joille löytyy maailmalta lukemattomia vertailukappaleita – ja joiden sirpaleita on yksin Pietarsaaren museossa todennäköisesti satoja. On hyvin todennäköistä, että tätä astiatyyppiä on havaittu molemmilta haaksirikko paikoilta, ja löytöjen erottaminen toisistaan on mahdollista. Nämä esineet osaltaan kertovat kumman haaksirikon esineistöjen samankaltaisuudesta ja samasta ajoituksesta. Ne ovat voineet yhtä hyvin olla joko kauppa- tai käyttötavaraa, matkustajien omaisuutta tai laivan kalustoa.

Molempien Luodon haaksirikkojen esinelöytöihin kuuluu punasaviastioiden kappaleita, joskin Koppargrundetin vuosien 1980 ja 1981 tutkimusten aikaiset löydöt ovat kontekstiltaan epävarmoja, fragmentarisia ja niukkoja. K.H. Renlundin museon kokoelmiin on luetteloitu syvä vati tai lautanen, jonka halkaisija on noin 24 cm. Arkeologi Mathias Bäck arvioi valokuvasta tarkastellen, että astia on valmistettu vuosien 1700–1730 välisenä aikana.<sup>68</sup> Astia kuuluu aiemmin mainittuihin harrastajasukeltajan löytöihin vuosina 1972–74, jolloin varma löytöpaikka K.H. Renlundin museon kokoelmaan sisältyvän esineen osalta jää avoimeksi. Pietarsaaren museon luettelomattomiin sirpaleisiin näyttäisi kuuluvan pala samasta tai koristelultaan täysin vastaavasta astiasta. Kyseinen lautanen tai vati on hyvä esimerkki esineestä, jonka löytymisen jälkeinen biografia on hajallaan: sen osasia mahdollisesti on kahden eri museon kokoelmissa, sen löytötiedot näyttävät olevan keskenään ristiriitaisia, eikä konteksti kummassakaan kokoelmassa ole täysin sitova. Pietarsaaren museon kokoelmien fragment-

ti on peräisin rasiasta, jossa on merkintä ”Koppargrundet okat.”, mihin nojautuen astia sijoittuisi Koppargrundetin haaksirikon esineistöön.

Pietarsaaren museon kokoelman astia JM 87-551: 1–13 on halkaisijaltaan 27 cm leveä dreijattu, korkeareunainen punasaviastia, lautanen tai vati. Sen kaarevassa osassa on hemring-kuviokoristelua. Lautanen on lasitettu sisäpuolelta ja sen korkeudeksi on kenttäkortissa arvioitu 8,5 cm. Bäck ajoittaa myös sen kuvan perusteella vuosien 1700–1730 välille.<sup>69</sup> Lautasen konteksti on osin epäselvä, sitä ei suoraan mainita Köbergsgrundenin vuoden 1986 raportin löytöluettelossa, mutta samassa raportissa kuitenkin todetaan astianpaloja saadun massalöytöinä. Koppargrundetissa mukana olleiden sukeltajien muistikuvista päätellen sieltä ei tuolloin juurikaan löytynyt ehjiä esineitä eikä edes isompikokoisia astioiden sirpaleita.<sup>70</sup> Huolimatta säilytyslaatikoihin kirjoitetuista tiedoista Luodon haaksirikkojen kontekstiltään epäselvät punasavikeramiikkalöydöt näyttäisivät painotuvan Köbergsgrundeniin ja siten edustavan kauppatavaraa. Molempien museoiden kokoelmissa on myös pienempiä lautasten osasia, jotka voivat kuulua joko suoraan yhteen tai osina eri yksilöistä, joissa on käytetty täysin toisiaan vastaavaa materiaalia, tekniikkaa ja koristelua.

Ulkomaista tuontitavaraa Luodon haaksirikkoaineistoissa edustaa fajanssin ohella kivasavikeramiikasta valmistettu Westerwaldin tyyppin tuoppi, johon on kuulunut tinakansi. Tuoppi lukeutuu K.H Renlundin museon kokoelmien esineisiin, jotka harastajasukeltaja on löytänyt vuosina 1972–1974.<sup>71</sup> Mikäli tuoppi olisi peräisin Koppargrundetista eikä ”m.fl. platser”, kyseessä olisi torniolaisille kuulunut esine. Tässäkin tapauksessa varma vertailumateriaali Kop-

pargrundetista jää puuttumaan. Tuopille löytyy muodon ja koristelun osalta lähes identtinen vastine Kelmscottin kokoelmasta, ja se on ajoitettu 1700-luvun ensimmäiselle puoliskolle.<sup>72</sup> Tuopin ulkopinnassa on ala- ja yläosassa kohollaan olevista neliöistä koostuva reliefikoristelu ja keskiosassa kukkia, spiraalimaisia kuvioita ja pyöreitä lehtiä. Koristelussa erottuu selkeästi sinistä ja ruskeaa väriä. Tuopissa on suolalaste molemmissa pinnoissa. Löytyessään tuoppi on ollut osittain hautautuneena hiekkaan, ja puolet sen lasittamattomasta pohjasta on tummaksi värjäätynyt. Tuopin kulumasta on vaikea arvioida, onko se käytön vai veden ja maa-aineksen aikaansaamaa. Tina-kansi on konservoimattomana tuhoutunut.

#### Lasiesineet

Satojen Köbergsgrundenista talletettujen ikkunalasin sirpaleiden lisäksi Pietarsaaren museon kokoelmiin sisältyy sieltä vuosina 1979 ja 1986 taltioituja lasiesineiden kappaleita. Eräs molempien haaksirikko paikkojen tutkimuksiin osallistunut sukeltaja muistaa, ettei Koppargrundetista juurikaan löytynyt talouslasia.<sup>73</sup> Köbergsgrundenin lasiesineiden joukossa on sekä juomalaseja (taulukko 3) että pullolasia, ja lisäksi mahdollisesti koristeltuun peiliin kuulunutta tasolasia. Aineiston muutamat lasipullot sijoittuvat 1700-luvun alkuun, niissä on ehkä säilytetty viiniä tai paloviinaa, ja tarkkaa ajoittavaa merkitystä niillä ei ole. Osa juomalaseista on ollut emali- ja osa kaiverruskoristeisia. Köbergsgrundenin löytöjen ainoa täysin ehjä lasiesine on Pietarsaaren museon kokoelmien JM 79-1179. Kyseessä on 5 cm:n korkuinen ryyppylasi, jonka suuaukon halkaisija on 4,6 cm ja pohjan 3,3 cm. Esine on valmistettu paksuhkosta lasimassasta.

Nro	Tunnus	Esine	Halkaisija	Kuvaus	Koristelu	Muuta
1	KHRM 2336	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Harmaa emali	Koristelussa vastaavuutta nro 9 ja 19 kanssa
2	KHRM 2336	Juomalasi	5,5-6 cm	Lasin pohja ja kylkeä, lähes ehjä	Kaiverrettu ja hiottu	Lasin pohja tasainen, hiomakuvio erottuu, ei käytön jälkiä
3	JM 79-1181	Ryppyylasi	3,3 ja 4,6 cm	Ehjä lasi, mitat pohja ja suu	Kaiverrettu ja hiottu	Korkeus 5 cm
4	JM 79-1182: 2	Juomalasi	6-7 cm	Osa lasin suusta ja osa lasin kyljestä	Kaiverrettu ja hiottu	Suu hiottu, noin 4 mm paksu, kyljet 2-3 mm, ison fragmentin pituus 9,7 cm
5	JM 79-1182: 2	Juomalasi	?	Osa lasin kylkeä	Kaiverrettu ja hiottu	Kappaleen koko noin 4,1 x 4,8 cm
6	JM 79-1183: 2	Juomalasi?	12 cm	Osa lasin suusta ja osa lasin kyljestä	Ei kuviointia	
7	JM 79-1184	Karahvi?	?	Osa lasiesineen kylkeä	Oliivihioitu	Moniulotteisuutta
8	JM 79-1185	Lasin jalka?	?	Osa lasin jalkaa?	Ei kuviointia	
9	JM 79-1186: 1-7	Juomalasi	8 cm	Kaksi osaa lasin suusta ja osia lasin kyljestä	Monivärinen emali	Chinoiserie-aihe, viidakon eläimiä, massan paksuus n. 2-3 mm
10	JM 87-538	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Kaiverrettu ja hiottu	Koristelu vastaava kuin nro 2
11	JM 87-538	Karahvi?	?	Osa lasiesineen kylkeä	Kaiverrettu	Moniulotteisuutta
12	JM 87-538	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Kaiverrettu	Koristelu vastaava kuin nro 2
13	JM 87-538	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Kaiverrettu	Koristelu vastaava kuin nro 4-5?
14	JM 87-538	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Kaiverrettu	
15	JM 87-538	Karahvi?	?	Osa karahvin suusta	Kaiverrettu	
16	JM 87-538	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta	Ei kuviointia?	
17	JM 87-538	Juomalasi	10 cm	Osa lasin suusta	Ei kuviointia?	
18	JM 87-538	Esineen osia	?	14 tunnistamatonta lasiesineen osaa	Kaiverrettu / ei kuviointia	Suurimmassa osassa vastaavaa kuviointia kuin nro 8-15 ja 2
19	JM 87-540	Juomalasi	8 cm	Osa lasin suusta ja osia lasin kyljestä	Monivärinen emali	Chinoiserie-aihe, viidakon eläimiä, massan paksuus n. 2-3 mm
20	JM 87-541	Juomalasi	4 cm	Osa lasin pohjasta	?	Lasin pohja tasainen, hiomakuvio erottuu
21	JM 87-541	Juomalasi	6 cm	Osa lasin pohjasta	?	
22	JM 87-541	Juomalasi	?	Osa kylkeä	Hiottu	8-kulmainen lasi?
23	JM 87-541	Karahvi?	?	Osa lasiesineen kylkeä	Kaiverrettu	
24	JM 87-541	Esineen osia	?	6 tunnistamatonta lasiesineen osaa	Kaiverrettu / ei kuviointia	Useimmat koristelemattomia
25	JM 87-542	Juomalasi?	10	3 osaa lasiesineestä	Ei kuviointia	Massa vihertävä, paksuus 3-4 mm

Taulukko 3. Köbergsgrundenin lasiesimeet.

Lasiesineiden löytöpaikka kertoo niiden kuuluneen kauppias Henrik Kuhlbergin kuuton lastiin, jolloin voi otaksua kyseessä olleen kauppatavaraa, vaikka Kuhlberg ei niitä omassa selonteossaan Kokkolan maistraatille vähempiarvoisena lastina mainitse.<sup>74</sup> Toisaalta hän on luetteloinut lastiaan vasta kolmisen vuotta onnettomuuden jälkeen. Kuhlberg toteaa, ettei hän edes mainitse kirjelmässään kaikkea menetettyä omaisuutta. Laivan käyttöesineistöön kuuluakseen Köbergsgrundenista löytyneet lasiesineet ovat mielestäni kokonaisuudeltaan liian monipuolisia, kovin hienostuneita ja myös purjehtimista ajatellen epäkäytännöllisiä.

Lasiesineet voidaan ajoittaa haaksirikkojen tapahtuma-ajan mukaan. 1980-luvulla Pekka Toivanen oletti niiden alkuperän kotimaiseksi eli ruotsalaiseksi ja piti niitä Henrikstorpin, Jungin tai Kungsholmenin lasiruukkien tuotantona.<sup>75</sup> Hän ei huomionut, että Köbergsgrundenin löytöjä vastaava koristeellinen talouslasi olisi 1720-luvulla voinut olla peräisin itäisen Saksan tai Böömin alueelta. Herbert Seitz on esittänyt ulkomaisen lasin tullin olleen Ruotsissa 1715–1727 alhainen vaihdellen välillä 8–25 %, <sup>76</sup> mikä selittäisi juomalasi tuonnin kotimaan ulkopuolelta ja sopisi Köbergsgrundenin lasien ajoitukseen.

Tasapohjainen juomalasi kehittyi Georg Haggrénin mukaan pikarimallisesta lasista 1600-luvulla.<sup>77</sup> Juomalasista toki juotiin edelleen olutta tai paloviinaa, mutta myös vedenjuonti lasista alkoi nousta muoti-ilmiöksi terveysihanteiden kehittymisen myötä. Vaikka juomalasi olivat muodoltaan yksinkertaisia, niistä hienostuneimmat olivat koristellut emali- tai kaiverruskuvioin. Tällaisen koristelun Haggrén määrittelee olevan lähtöisin Böömistä 1680-luvulta. Toinen tämän tyyppisten lasien ominais-

piirre on raskas ja paksu massa, mitä kaiverruskoristelu vaatii. Vastineiden etsimistä Keski-Euroopasta saakka tukee Perämeren piirin osalta, että Tornion kaupunkikävauksilta on löytynyt vastaavan tyyppisiä – joskin varhaisempia – lasiesineitä, joiden on todettu olevan peräisin Böömin suunnalta.<sup>78</sup> K.H. Renlundin museon juomalasin AB 2337:n koristelua voi luonnehtia geometriseksi, ja siinä on havaittavissa diagonaaliviivoista koostuva kuviointi ja hiottuja pyöreitä palloja. Vastaavien lasien sirpaleita löytyy Pietarsaaren museosta kuten taulukosta 3 käy ilmi.

Suosittu motiivi böömiläisissä kaiverruskoristeisissa lasissa 1700-luvulla oli kiinalainen maisema pagodeineen.<sup>79</sup> Juuri tätä kiinalaisaihetta ei Pietarsaaren museon fragmenteissa esiinny, mutta läheisiä vastineita kyllä: niistä on löydettävissä paitsi teknisiä ja tyyllisiä yhteyksiä pagodikoristeisiin lasihin, myös geometrisia kuvioita ja kukka- ja köynnösaiheita, jollaisilla Haggrén luonnehtii näyttävämpiä kuva-aiheita kehystetyn tai täydennetyn. Ryppyylasin JM 79-1179 yläreunan kaiverruksen voi tulkita joko sarjaksi samantapaisia liljoja, jollaisia esiintyy myös löytöjen fajanssiesineisiin kuuluvassa astiasarjassa tai jonkinlaiseksi köynnös- tai seppelaiheeksi. Emalikoristeisiin lasinkappaleisiin JM 79-1186 ja JM 87-540 on puolestaan maalattu erilaisia eläimiä kuten lintu, kaniini tai kilpikonna (kuva 9).

Ongelmana näiden juomalasi tarkeudessa määrittelyssä on, että ne ovat olleet eurooppalaisesta näkökulmasta keskiluokkaista käyttötavaraa. Museoiden kokoelmissa on säilynyt niitä hienompina ja arvokkaampina pidettyjä esineitä, joita myöhempinä aikoina on arvostettu kokoelmia kartuttavien henkilöiden näkökulmasta enemmän kuin massatuotantoa.<sup>80</sup> Kokkola-

laisella 1700-luvun alun mittapuulla Kuhlbergin lastiin kuuluneet juomalasit olisivat olleet poikkeuksellisia: sieltä ei kaupunkikaivauksilta tähän mennessä ole löytynyt lainkaan emaloitua lasia.<sup>81</sup> Tornioista emaloitua lasia sen sijaan on löydetty, mutta se edustaa pääosin 1600-lukua<sup>82</sup> ja saattaa olla osoitus siitä, että Tornioista purjehdittiin Pohjanlahden kauppapakosta huolimatta Itämeren maakuntiin 1600-luvulla tiheään tahtiin.<sup>83</sup> Kauppias Kuhlberg taas on pyrkinyt tuomaan Kokkolaan mahdollisimman arvokkaan lastin kattaakseen sen tuotoilla sodan kuluessa kärsimänsä muut taloudelliset vahingot.<sup>84</sup>

#### Rakennustarvikkeet

Rakennusmateriaalien osalta runsas löytöryhmä Köbergsgundenissa ovat ikkunalasin sirpaleet. Niitä on löytynyt runsain mitoin ja toisiinsa kiinni pakkautuneina, kiilautuneina kivien lomaan.<sup>85</sup> Yhtään lasiruutua ei ole löytynyt ehjänä. Henrik Kuhlberg mainitsee luettelossa menetyksistään kauppatavaran joukkoon kuuluneen lasikistuja, ”kijstaglas”. Kyseessä on ollut puhaltamalla valmistettu puukirstuihin pakattu ikkunalasi.

Koppargrundetin massiivisin löytöryhmä ovat kattotiilet. Kyseessä ovat mitä ilmeisimmin tiilet, jotka torniolaiset olivat Tukholmasta hankkineet uuden raatihuoneen rakentamista varten ja joita syksyllä vuonna 1722 oltiin kuljettamassa Tornioon ”kaupunkilaisten omalla aluksella”.<sup>86</sup> Tiilimurskaa sijaitsee karikon korkeimmassa kohdassa, missä torniolaiset nähtävästi kohetasivat haaksirikkonsa. Karikko oli 1720-luvun alussa nimensä mukaisesti uusi kari, Nygrundet, laaja vedenalainen somerikko, joka maannouseman myötä oli nopeasti



Kuva 9. Yksityiskohta emaloidusta juomalasista Kuhlbergin haaksirikosta. Kuva: Pietarsaaren museo.

käynyt hengenvaaralliseksi. Isovihan jälkeisinä vuosikymmeninä itäreitti Tornioista Ruotsiin jäi vähitellen pois käytöstä ja purjehdus suosi jatkossa Ruotsin rannikkoa.<sup>87</sup> Tähän vaikutti yhtäältä Suomen puoleisten vanhojen väylien käyminen rannansiirtymän vuoksi karikkoisiksi, toisaalta laivojen kasvaneet syväykset.

Koppargrundetista eteläkaakkoon on meren pohjassa suurehko tiilikeskittymä, jonka alla mahdollisesti tai pikemminkin todennäköisesti on laivan pohja. Meri on vuosien saatossa kuljettanut haaksirikon kokeneen aluksen rungon tiililasteineen syvempään veteen, minne se on hajonnut satojen metrien mittaiselle matkalle.<sup>88</sup> Kattotiilet ovat tyyppillisiä s-mallisia. Yhtään harja- tai räystästiiltä ei tähän mennessä ole havaittu.

Tiiltien lukumäärästä on mahdollista esittää arvio. Tornion raatihuoneen ulkomitat tunnetaan, sen pohjamitat olivat noin 22 x 8,4 metriä.<sup>89</sup> Rakennukseen oli tarkoitus rakentaa säterikatto, jonka kattokulma

on säilyneestä piirroksesta päätellen ollut noin 45°. Noin 50 cm:n räystäällä ja säteriosa huomioiden laskien katon pinta-alaksi on muodostunut noin 330 m<sup>2</sup>. Yhden tiilen leveys on muodossaan ollut noin 24 cm ja laskos huomioiden noin 26,5 cm. Etenemä vaakasuunnassa on ollut noin 20 cm tiiltä kohden. Tiilen korkeus on noin 32,5 cm ja hyöty enintään noin 30 cm pystysuunnassa. Vanhoissa mitoissa tiilen leveys on ollut kymmenen tuuman verran ja korkeus 15 tuumaa, jolloin etenemä tiiltä kohti pystysuunnassa olisi ollut noin jalkamitan verran, mikä tuntuu loogiselta. Neliometriä kohden tiilten menekki on ollut noin 17,5 tiiltä, mistä koko kattoa koskevaksi karkeaksi kokonaisarvioksi saadaan hieman alle 6000 tiiltä. Koska mukaan on täytynyt laskea särkyä- ja työstövara, 6000 tiiltä lienee riittävän tarkka arvio kokonaisuudesta tarkemman tiedon puuttuessa. Omassa punnituksessa yksittäisen tiilen paino oli noin 2 kg, jolloin koko kattotiililasti olisi painanut noin 12 tonnia. Haaksirikkoutuneen aluksen kantavuus tai muut mitat eivät ole tällä hetkellä tiedossa, mutta tiilien yhteispaino indikoi kokoluokaltaan pientä maalaisalusta suurempaa kuuttoa.

## JOHTOPÄÄTÖKSET

Aikalaislähteitä ja löytöluetteloita vertaamalla käy ilmi, että 1900-luvulta alkavassa arkeologisessa aineistossa on paljon sellaista, millä ei enää ole ollut 1720-luvun alun jälkeen suurempaa pelastusarvoa, kuten lasinsirpaleita, särkyneitä keramiikkaa ja liitupiippuja sekä pikkurahaa. Isompien ja arvokkaiden kuparisten ploomurahojen runsas esiintyminen arkeologisessa aineistossa puolestaan kertonee, että osa löytöesineistöstä on 1700-luvun alussa jäänyt syvälle

merenpinnan alle, ja niiden pelastaminen on ollut mahdollista vasta laitesukellustekniikan kehittymisen myötä – tai rannansiirtymän riittävästi edettyä.

Tutkimukseni osana määritettiin lähes kaikki tähän saakka määrittämättömät, lähinnä Koppargrundetista 2000-luvulla löytyneet rahat, jolloin löytöaineistoihin sisältyvien määritettyjen Luodon vuoden 1722 haaksirikkojen rahojen yhteismäärä nousi yli 210 kappaleeseen. Näin etenkin Koppargrundetin haaksirikon ajoitus vahvistuu entisestään ja sen tapahtumavuodeksi varmentuu yhden esineryhmän kautta 1722. Siten kyseisen haverialueen ja muinaisjäännöksen yhteys torniolaisia koskeviin tuomiokirjamerkintöihin on entistä kiistattomampi.

Luodon 1722 haaksirikkojen aiempi tutkimushistoria sekoitti keskenään kahteen eri haaksirikkoon liittyvät esineet ja hämärsi siten löytöjen historiallista todistusarvoa. 2010-luvun tutkimuksen ansiosta aineistosta seuloutuu esiin kaksi toisiaan leikkaavaa loogista kokonaisuutta. Niistä toinen voidaan liittää Kokkolaan matkalla olleeseen kauppatavaraan ja toinen osoittaa kotiinsa paluumatkalla olleiden torniolaisten sotapakolaisten henkilökohtaiseksi omaisuudeksi, rahavaroiksi, raatihuoneen rakennustarvikkeiksi ja muiksi tarpeiksi. Uudelleen ja lähemmin tarkasteltuina kyseisillä löydöillä on huomattava tieteellinen arvo, koska ne luovat välähdyksenomaisen näkymän puutteellisesti tunnettuun isovihan jälkeisen jälleenrakennuskauden materiaaliseen kulttuuriin. Esineiden biografioiden selkiytymisen myötä ne kykenevät kertomaan sekä itsestään että välittäjistään ja käyttäjistään ja myös suuren Pohjan sodan päättymiseen liittyvästä ajasta. Useilla esineryhmillä osoittautui lisäksi olevan kirjallisia lähteitä tukevaa ajoittavaa merkitystä. Hyvin tarkkarajaisista tapahtumista ja maantieteellis-

ti rajatulta alueelta peräisin olevia esineitä voidaan jatkossa käyttää ajoittavina löytöaineistoina.

#### LOPUKSI

Palaan vielä vuoteen 1978 ja Sarvaksen mainitsemaan kastemaljaan, josta hän vuonna 1985 painetussa artikkelissaan käyttää nimitystä ”pewter bowl”. Vastaavaa esinettä en voinut selkeästi paikallistaa K.H. Renlundin museon kokoelmista, mutta museon kokoelmiin on vuonna 1955 hankittu yksityishenkilöltä aihepiiriä sivuava metallinen, patinoitunut vati. Sen kuvailutiedot puuttuvat, mutta sen diarioinnin yhteydessä on mainittu ”Muinaistieteellisen tod. mukaan 1700-luvulta”.<sup>90</sup> Patinansa puolesta vati sopisi merestä löydetyksi esineeksi. Huolimatta siitä, onko KHRM 2213 juuri Sarvaksen tarkoittama astia, se palauttaa ajatukset haaksirikkojen kirkonmiehiin liittyviin selitystarinoin. Syksyllä 1722 oli Tornioon matkalla tulevaisuudenuskoisia ihmisiä mukanaan tykötarpeita sekä omaan että yhteiseen käyttöön; yhteiskunta oli palautumassa lähes vuosikymmenen kestäneestä sodasta. Ehkä torniolaisten lastiin kuului henkilökohtaisten tavaroiden, käteisen rahan ja kattotiilien jatkeeksi myös kirkkoon tarkoitettuja esineitä? Niiden käyttötarkoitus ja symboliikka olisivat varhaisille aartenetsijöille olleet ilmeisen tuttuja, ja siten olisivat syntyneet haaksirikkopaiikkojen ensimmäiset selitystarinat, joissa rahalöydötkin liitettiin pappeihin.

#### KIITOKSET

Haluan esittää erityiset kiitokset Pietarsaaren museolle, erityisesti museoama-

nuenssi Johanna Edfeltille sekä K.H. Renlundin museolle, erityisesti kulttuuriympäristöamanuenssi Jouni Mustoselle mahdollisuudesta tutkia mainittujen museoiden kokoelmiin kuuluvia esineitä niiden säilytysympäristöissään ja rasioissaan, ja Jounille myös saamastani mahdollisuudesta omakohtaisiin havaintoihin tuulisilla tutkimusretkillä Luodon ulkosaariston karikoille. FT Veli-Pekka Toropaiselle suuri kiitos avusta joidenkin tuomiokirjamerkintöjen tulkinnessa.

Jusa Peltoniemi  
jpelto@utu.fi  
Väitöskirjatutkija, Turun yliopisto  
Lehtori, koulutusohjelmajohtaja,  
Taideyliopisto

#### VIITTEET

- 1 Tarkastellut haaksirikkohteet ovat Köberggrundens (Muinaisjäänösrekisterin kohde 1843) ja Koppargrundens (Muinaisjäänösrekisterin kohde 1000017754).
- 2 Peltoniemi 2023. Isovihan jälkeinen materiaallinen kulttuuri on puutteellisesti tunnettua, joten katson tarpeelliseksi nostaa gradustani tärkeinä pitämiäni esineriesityksiä julkaistavaksi. Lisäksi tutkimukseni jälkeen paikansin K.H. Renlundin museon kokoelmista metallisen vadin, joka mahdollisesti liittyy haaksirikkoihin liitettyyn piispannarratiiviin ja Pekka Sarvaksen 1970-luvun lopulla saamiin ensitietoihin Luodosta.
- 3 Sarvas 1979: RK 79040. Muistiinpanosta ei käy ilmi, oliko kyseessä lasi- vai metallipikari.
- 4 Toivanen 1979a: 34.
- 5 Sarvas 2023.
- 6 Sarvas ei pitänyt tarinaa uskottavana vaan toisperäisenä mutta mainitsee muistiossaan silti, että Kokkolan museon kokoelmassa säilytetään paikalta löytynyttä ”kastemaljaa”, josta hän myöhemmässä ar-

- tikkelissaan (1985: 101) käyttää nimitystä tinavati (pewter bowl). Tarina kirkollisesta haaksirikosta Luodossa oli 1970-luvulla jo ainakin sata vuotta vanha. Kun 1870-luvulla lehdistössä uutisoitiin juuri perustetulle Muinaistieteelliselle toimikunnalle luovutetuista ensimmäisistä Luodon haaksirikokolöydöistä, onnettomuus liitettiin myytiseen Turun viimeisen katolisen piispan Arvid Kurjen haaksirikkoon 1520-luvulla (Morgonbladet 19.9.1872). Mainintaan kastevadista palaan artikkelin lopussa.
- 7 Pelkästään ensimmäisistä vuoden 1979 tutkimuksista, ja ilmeisesti osin niiden ulkopuolelta, on Pietarsaaren kaupungin-museossa luetteloitu löytöjä yhteensä 169 kokoelmanumeroa. Löytöolosuhteiden muodostumisen kannalta olennainen ”vesiraja” on tässä yhteydessä suhteellinen käsite, koska rannansiirtymän ansiosta vedenpinta on 1700-luvun alussa ollut Luodon ulkosaaristossa noin kolme metriä korkeammalla kuin nykyään. Molemmat artikkelissa mainitut saaret, Köbergsgrunden ja Koppargrundet, ovat 1722 olleet pääosin vedenpinnan alapuolisia karikkoja.
  - 8 Toivasen noin vuonna 1986 kirjoittama ja Pietarsaaren kaupunginmuseon arkistoon sisältyvä konsepti.
  - 9 Toivanen 1979a: 34–40
  - 10 Mustonen 2019: 30–38.
  - 11 Kuhlberg on 29.10.1722 ostanut Tukholmassa köysiä, pylpyröitä ja isomaston purjeen matkaansa varten (KokRO 1724 Cca3). On jopa mahdollista, että haaksirikot ovat tapahtuneet samanaikaisesti; alukset ovat saattaneet syysmyöhään purjehtia Tukholmasta saattueena, mikä tuohon aikaan oli yleistä.
  - 12 KokRo 1725 Cca4 ja KokRo 1723 Cca2.
  - 13 Kohteen tutkimushistoriasta kts. Mustonen 2019: 30–39; Peltoniemi 2023: 19–36; keskeisimpiä lähteitä tutkimushistorian osalta ovat Kääntä 1980, 1986a ja 1986b, tod. näk Grönhagen & Kääntä 1981, Mustonen 2017 rev. A 8.12. 2017 ja 2018; Toivanen 1980, 1981 ja 1984b sekä Toivanen 1986 ja tod. näk. Toivanen noin 1986; Pietarsaaren museo, Köbergsgrundet och Koppargrundet katalogisrade föremål: 1979–2020.
  - 14 Caple 2006: 8.
  - 15 Caple 2006: 23.
  - 16 Deetz 1977: 11.
  - 17 Yhtenä varhaisimmista valtakunnallisista artikkeleista Toivanen, Pekka 1979b. A wreck at Larsmo (Luoto). *The Maritime Museum Helsinki Annual Report* 1979.
  - 18 Köbergsgrundenista on lisäksi löytynyt huomattava määrä ilmeisen käyttämättömiä liitupiippujen kappaleita, mikä tukee tietoa siitä, että haaksirikon kärsi kauppatavaralastissa ollut alus. Näitä piippuja ei käsitellä tutkimuksessani, koska suhteessa Toivasen artikkeliin 1984a niiden osalta ei ollut lisättävää.
  - 19 Norra Posten 13.06.1894 nro 46. Tieto kertoo kiistattomasti, että 1800-luvulla saaristossa on tiedetty haaksirikkoja olleen kaksi. Tämä tieto ehti kadota seuraavan kahdeksankymmenen vuoden kuluessa ja kävi ilmi vasta 2010-luvulla uudelleen.
  - 20 Lagus 1900: 245.
  - 21 Mustonen 2019: 41.
  - 22 Toivanen 1984a: 151, Sarvas 1981: RK 79040, konsepti 27.2.
  - 23 Suomen Kansallismuseon Numismaattisten kokoelmien intendentti Frida Ehrnsten kävi kanssani Kokkolassa K.H. Renlundin museossa lävitse Koppargrundetin 2005 ja 2013 rahalöydöt ja lisäksi määrittä valokuvista Pietarsaaren museoon 2020 talletetut vuoden 1722 haaksirikkoihin liittyvät rahat.
  - 24 Sarvas 1985. Hän käyttää Köbergsgrundenista muotoa Köbergsgrundet. Lisäksi yksikkömuoto on yleinen ja esiintyy myös useissa lähteissä. Artikkelissani pitäydyn muinaisjännösrekisterin ja peruskartan käyttämässä monikossa.
  - 25 Sarvas 1985: 97 ja 98–100.
  - 26 Sarvas 1985: 101.
  - 27 Mäntylä 1971: 111.
  - 28 RA, FR 333: Lit N.
  - 29 KokRo 1723 Cca2.
  - 30 Sarvas 1985: 102.
  - 31 Mikäli tieto siitä, että Burmanin alus oli ”vanha ja laho” pitää paikkansa, sen pilsissä tai pohjalla on hyvin voinut olla sinne pudonnutta rahaa sotaa huomattavastikin edeltävältä ajalta. Kuhlbergin aluksesta sen sijaan tiedämme sen olleen neitsytmatkallaan Tukholmasta Kokkolaan (KokRO 1725: Cca4).
  - 32 KokRo 1723: Cca2.

- 33 Borg 1972: 62, Andrén et al. 2000: 121, 124.
- 34 Borg 1972: Fig 12.
- 35 KokRo 1723 Cca2.
- 36 Toivanen 1984a: 150; huomaa yksikkömuoto haaksirikosta puhuttaessa!
- 37 Andrén et al. 2000: 108.
- 38 KokRo 1725 Cca4.
- 39 Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaiskalupäiväkirja numero KM 1988 1 Hopealusikka.
- 40 Fagerström 2000: 27.
- 41 Vuoristo 2022.
- 42 Lusikka 2011 D:n osalta määrittystä ei voida tehdä, koska vain varren pää on säilynyt.
- 43 Fagerström 2000: 44–45.
- 44 Andrén et al. 2000: 100.
- 45 Borg 1972: 59.
- 46 Andrén et al. 2000: 238–239.
- 47 Autio 1997: Saksasta lähtöisin olevan Pipping-suvun jäsenet olivat kauppiaita Turussa ja Torniossa.
- 48 Aminoff-Winberg 1995: 211.
- 49 Fagerström 2000: 44.
- 50 Andrén et al. 2000: 23.
- 51 Andrén et al. 2000: 108–109.
- 52 Andrén et al. 2000: 100.
- 53 Fagerström 2000: 59.
- 54 Andrén et al. 2000:103.
- 55 Toivanen 1984a: 151.
- 56 Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaiskalupäiväkirja, numero 1230 1 Hopeapikari.
- 57 Morgonbladet 10.6.1872 nro 132.
- 58 Morgonbladet 19.9.1872 nro 218.
- 59 KM 1230 kuvailutiedot.
- 60 Ahlström et al. 1976: 183.
- 61 Toivanen 1984a. Fragmentista on kuva Turun maakuntamuseon raportissa sivulla 149.
- 62 Kääntä 2022: Koppargrundetista ei löytynyt sinivalikoista fajanssia.
- 63 Rydström 2006: bild 46.
- 64 Rydström 2006: 9.
- 65 Jokela 2022.
- 66 Gawronski 2012: 288.
- 67 Mainittujen vastineiden lisäksi Amster-
- 68 Bäck 20.2.2023.
- 69 BSähköposi Bäck 20.2.2023.
- 70 Haastattelu Kääntä 21.11.2022.
- 71 Engberg, Erik ja Mustonen, Jouni 2014. Jan-Erik Nyströmin haastattelulomakkeet.
- 72 Gill & Stocker 2019: 377.
- 73 Haastattelu Kääntä 14. ja 21.11.2022.
- 74 KokRo 1725: Cca4. Kuhlbergin kirjelmä hänen lastistaan käsitti verkkaa, härkätynnyrin (235 l) viiniä, sokeria, pitsiä, lasikistuja, erilaista rautaa, rautaesineitä, nauloja, tupakkaa, myssyjä, hattuja, kuparia, tinaa, uusia uuninpeltejä ja patoja eli pääasiassa kauppatavaraa. Lisäksi alukseen kuuluneina taloustavaroina oli menetetty hopeita, kuten tumlari, pikari, lusikoita, tinavateja, kynttilänjalkoja, kuparipannuja ja patoja. Lasiesineiden lisäksi ei myöskään liitupiippuja, jotka ovat hallitsevin esiner ryhmä vuosien 1979–86 löytöluetteloissa, ole mainittu. Sen sijaan Kuhlberg muistutti menettäneensä paitsi runsaasti käteisvaroja, myös ainakin 4000 taalarin arvosta (KokRO 1725: Cca4) kultakoruja ja timantteja. Kuhlberg arvioi itse menetystensä arvoksi yhteensä kaikkiaan 40 200 taalaria. Mahdollisesta liioittelusta huolimatta Kuhlbergin kertoma vastaa melko hyvin vuoden 1986 Köbergsrundetin sukellusleirin raportin havaintoja (Kääntä 1986: 4) erityisesti ikkunalasin, metalliastioiden ja työkalujen osalta. Kuhlbergin aluksella oli myös muutamia matkustajia, joiden omaisuutta hän tuskin on ottanut lukuun Kokkolan raadille selostaessaan omia vastoinkäymisiään.
- 75 Toivanen 1984a: 148.
- 76 Seitz 1933: 113.
- 77 Haggrén 2014: 253.
- 78 Nurmi 2011: 62.
- 79 Haggrén 2014: 255.
- 80 Haggrén 2014: 255.
- 81 Skantsi 2022.

- 82 Nurmi 2011: 65.
- 83 Mäntylä 1971: 85. Paikalliset Luodossa käyttävät Köbergsgrundena myös pitkä muotoa Königsbergsgrundet. Se esiintyy myös 1970-luvun harrastajasukeltajan haastattelussa, ja sitä on pidetty myös jos-takin haaksirikkotapahtumasta kertovana nimityksenä.
- 84 KokRO 1725: Cca4.
- 85 Haastattelu Kääntä 14. ja 21.11.2022.
- 86 Mäntylä 1971: 250.
- 87 Mäntylä 1971: 278–279.
- 88 Luodon haaksirikkojen muodostuminen arkeologisiksi kohteiksi ja niiden rajojen määrittely vaatisi oman tutkimuksensa, joka ei tämän artikkelin puitteissa ole mahdollista.
- 89 Mäntylä 1971: 250–251.
- 90 Axelqvist 2023.

## LÄHTEET

### Käytetyt lyhenteet

- JM = Jakobstads museum, Pietarsaari
- KA = Kansallisarkisto, Helsinki
- KHRM = K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo, Kokkola
- KokRO = Kokkolan raastuvanoikeuden arkisto, Kansallisarkisto, Vaasa
- RA = Riksarkivet, Tukholma
- RK = Rahakammio, Kansallismuseo, Helsinki

### Henkilökohtaiset tiedonannot

Sähköpostit (tekijän hallussa)

Axelqvist, Nina 11.1.2023.

Bäck, Martin 21.2.2023.

Jokela, Janna 17.10.2022.

Kääntä, Markku 29.11.2022.

Sarvas, Pekka 19.1.2023.

Skantsi, Lauri 29.11.2022.

Stolk, Marijn 4.11.2022.

Vuoristo, Katja: 3.11. 2022

Haastattelut (tekijän hallussa)

Kääntä, Markku: 14. ja 21.11. 2022

### Arkistolähteet

K.H. Renlundin museo, Kokkola

Engberg, Erik ja Mustonen, Jouni 2014. Jan-Erik Nyströmin haastattelulomakkeet

Kansallisarkisto, Vaasan toimipaikka

Kokkolan raastuvanoikeuden tuomiokirjojen liitteet 1723. Cca2.

Kokkolan raastuvanoikeuden tuomiokirjojen liitteet 1724. Cca3.

Kokkolan raastuvanoikeuden tuomiokirjojen liitteet 1725. Cca4.

Kokkolan raastuvanoikeuden tuomiokirjojen liitteet 1726. Cca5.

Riksarkivet, Tukholma

Kaupunkien valituksia kruunulle, FR 333: Lit N.

### Sanomalehtiartikkelit

Morgonbladet nro 132, 10.6.1872. Saatavilla <https://digi.kansalliskirjasto.fi> [haettu 16.1.2023]

Morgonbladet nro 218, 19.9.1872. Saatavilla <https://digi.kansalliskirjasto.fi> [haettu 16.1.2023]

Norra Posten nro 46, 13.6.1894. Saatavilla <https://digi.kansalliskirjasto.fi> [haettu 16.1.2023]

### Kartat

Klint, Gustaf: Karta öfver Norra Qvarken med närliggande del af Finska Skären. Stockholm 1832.

### Tutkimusraportit ja löytöluettelot

Grönhagen, Juhani ja Kääntä, Markku (tod. näk.) 1981. Koppargrundet kaivausalueen luonnos 10.6.1981. Pietarsaari: Pietarsaaren museo.

Kääntä, Markku 1980. Tankarin sukellusleiri 9.–14.6.1980. Pietarsaari: Pietarsaaren museo.

Kääntä, Markku 1986a. Köbergsgrundet –86. Raportti Bothnia Navaliksen kenttätöistä Luodon saaristossa 13–27.7.1986. Pietarsaaren museo, Pietarsaari. Saatavilla myös Kulttuuriympäristön palveluikkunan kautta: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=129.145499>. Haettu 16.1.2023.

Kääntä, Markku 1986b. Köbersgrundet -86. Liite 3 (rev. Ehnvall, Jan). Pietarsaaren museo, Pietarsaari.

Köbergsgrundet och Koppargrundet katalogiserade föremål 1979–2020. Pietarsaaren museo, Pietarsaari.

Larsmo Myntfynd – Luodon rahalöydöt 1979. Pietarsaaren museo, Pietarsaari.

Mustonen, Jouni 2017. Koppargrundet – Köbergsgrundeten: Kartoitukset ja esinelöydöt 1972–2013 rev. A 8.12.2017. K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo: Toiminnan arkisto: Kulttuuriympäristöt/meri/tutkimusaineistot, Kokkola.

Mustonen, Jouni 2018. Keski-Pohjanmaan merialueen kulttuuriympäristö – selvityksiä ja maastoinventointeja 2017–2018. K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo: Toiminnan arkisto: Kulttuuriympäristöt/meri/tutkimusaineistot, Kokkola.

Sarvas, Pekka 1978–1981. Rahalunastukseen RK 79040 liittyvät muistiinpanot. Kansallismuseo, Rahakammio, Helsinki.

Toivanen, Pekka (tod. näk.) noin 1986. Luodon ulkosaariston (Suomi) löydöt n. vuodelta 1721. Pietarsaaren museo, Pietarsaari.

## Verkkolähteet

Autio, Veli-Matti 1997. Pipping. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006714> [haettu 16.3.2023]

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaisjäännösrekisteri, kohde 1843 Köbergsgrundet, Köbergsgrundetenin haaksirikkopaikka. <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1843> [haettu 20.1.2023]

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaisjäännösrekisteri, kohde 1000017754, Koppargrundet, Koppargrundetin ploomut, Koppargrundet rahalöytö. <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000017754> [haettu 20.1.2023]

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaiskalupäiväkirja, numero KM 1230: 1 Hopeapikari. <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=126.31801> [haettu 24.1.2023]

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Muinaiskalupäiväkirja numero KM 1988: 1 Hopealusikka. <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=126.35771> [haettu 24.1.2023]

## Kirjallisuus

Ahlström, Bjarne, Almer, Yngve & Hemmingsson, Bengt 1976. *Sveriges mynt 1521–1977: The coinage of Sweden*. Numismatiska bokförlaget, Stockholm.

Aminoff-Winberg, Johanna 1995. *Finska flyktingar i Sverige under stora ofreden*. Sukutietotekniikka ry:n julkaisuja/ Datateknik för släktforskning rtf:s publikationer. Yliopistopaino, Helsinki.

Andrén, Erik, Hellner Brynolf, Hernmarck Carl & Holmqvist Kersti 2000. *Svenskt silversmide: guld- och silverstämplor 1520–1850*. Nordiska Museets förlag, Stockholm.

Borg, Tyra 1972. *Guld och Silversmeder i Finland. Deras stämplor och arbeten 1373–1873*. Akademiska bokhandeln, Helsingfors.

Caple, Chris 2006. *Objects, Reluctant witnesses to the past*. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York.

Chitty, Gill & Stocker, David 2019. Westerwald stoneware at Kelmscott Manor: Morris, Pottery and the politics of production. *The Antiquaries journal*, vol. 99, 363–381.

Deetz, James 1977. *In Small Things Forgotten*. Anchor press / Doubleday. Garden City, New York.

Fagerström, Raimo 2000. *Hopeaa Suomen Kansallismuseon kokoelmassa*. Museovirasto, Helsinki.

Gawronski, Jerzy (toim.) 2012. *Amsterdam Ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175–2011*. Bureau Monumenten & Archeologie. Amsterdam: Lubberhuizen, Amsterdam.

Haggrén, Georg 2014. Glasfynden från kv. Gesällen. Tagesson, Göran (toim.), *Kvarteret Gesällen 4 och 25 samt del av Kvarnholmen 2:2*. UV Rapport 2014:93. Särskild arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet, Linköping, 242–267.

Lagus, Wilhelm 1900. *Numismatiska Anteckningar. II. Om mynt funna i finsk jord*. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. Sextionde Häfter. Finska Vetenskaps-Societen, Helsingfors.

Mustonen, Jouni 2019. Merellinen perintömme: Tieto ja sen tallentuminen muuttuvassa kulttuuriympäristössä. Jyväskylän yliopisto, Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Museologia, maisterintutkielma (painamaton).

- Mäntylä, Ilkka 1971. *Tornion kaupungin historia* 1. osa. Tornion kaupunki.
- Nurmi, Risto 2011. *Development of the urban mind – an object biographical approach. The case study of town of Tornio, northern Finland*. Oulun yliopisto.
- Peltoniemi, Jusa 2023. Köbergsgrundens epäluuloinen kilpikonna: Luodon vuoden 1722 haaksirikkojen esinelöydöt 2000-luvun tutkimuksen valossa. Turun yliopisto, arkeologia, pro gradu -tutkielma (painamaton).
- Rydström, Gunhild 2006. – *Det äldsta Lycksele – Öhn*. Rapport över genomgång och bearbetning av fyndmaterial från undersökningar åren 1949–2001, Raä nr 343, Gammplatsen, Lycksele socken, Lappland.
- Sarvas, Pekka 1985. Eighteenth-century coin finds from the East Bothnian coast. *Nordisk Numismatisk Årskrift* 1982. The National Museum of Finland, Coin Cabinet, 93–104.
- Seitz, Herbert 1933. *Glaset förr och nu*. Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Toivanen, Pekka 1979a. *Isovihan jälkeinen haaksirikko Luodossa*. Rapport från Jakobstads museum 1979 Tiedote Pietarsaaren kaupunginmuseosta. Pietarsaaren kaupunginmuseo, Pietarsaari.
- Toivanen, Pekka 1979b. A wreck at Larsmo (Luoto). *The Maritime Museum Helsinki Annual Report 1979*. Bureau of Maritime History, National Board of Antiquities and Historical Monuments, Helsinki, 10–19.
- Toivanen, Pekka 1980. 3.2. *Konservointi* & 3.4. *Kenttä- ja tutkimustyö*. Rapport från Jakobstads museum 1980. Tiedote Pietarsaaren kaupunginmuseosta. Pietarsaaren kaupunginmuseo, Pietarsaari.
- Toivanen, Pekka 1981. 4.4. *Muu konservointityö* & 6. *Tutkimus*. Rapport från Jakobstads museum 1981. Tiedote Pietarsaaren kaupunginmuseosta. Pietarsaaren kaupunginmuseo, Pietarsaari.
- Toivanen, Pekka 1984a. Kaksi Luodossa tehtyä isovihan (1721–22) jälkeistä löytöä. *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa*. Turun maakuntamuseo Raportteja 6. Turun maakuntamuseo, Turku, 145–152.
- Toivanen, Pekka 1984b. *Merellistä toimintaa*. Jakobstads Museum 1904–1984 Pietarsaaren kaupunginmuseo. Jakobstads museums publikationer nr. 17 / Pietarsaaren kaupunginmuseon julkaisuja no 17. Pietarsaaren kaupunginmuseo, Pietarsaari.
- Toivanen, Pekka 1986. 4.4. *Muu konservointityö* & 6. *Tutkimustoiminta*. Rapport från Jakobstads museum 1986. Tiedote Pietarsaaren kaupunginmuseosta. Pietarsaaren kaupunginmuseo, Pietarsaari.